

P. Skochowat

POLSKA AKADEMIA NAUK
WYDZIAŁ NAUK ROLNICZYCH, LEŚNYCH
I WETERYNARYJNYCH

ZESZYTY PROBLEMOWE
POSTĘPÓW
NAUK ROLNICZYCH

ZESZYT 506

KSZTAŁTOWANIE ŚRODOWISKA
MELIORACJE, REKULTYWACJA
I RENATURYZACJA

WARSZAWA 2005

RETENCJA SIEDLISK LEŚNYCH W LATACH O RÓŻNYM PRZEBIEGU WARUNKÓW METEOROLOGICZNYCH¹

Rafał Stasik, Czesław Szafranski, Mariusz Korytowski

Katedra Melioracji, Kształtowania Środowiska i Geodezji,
Akademia Rolnicza im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu

Wstęp

Duża lesistość oraz właściwe rozmieszczenie lasów w zlewni stanowi warunek korzystnego oddziaływania środowiska przyrodniczego na wyrównanie odpływów [OSTROWSKI 1965; KOSTURKIEWICZ 1976; KOSTURKIEWICZ i in. 2002; TYSZKA 1995]. Duży udział powierzchni leśnych wpływa na zwiększanie wielkości odpływów w latach suchych i zmniejszaniu ich w latach mokrych oraz powoduje wzrost odpływów w półroczach letnich i ich zmniejszaniu w półroczach zimowych. Dzieje się tak na skutek dużej retencyjności lasu. LEE [1980] analizując wezbrania w zlewniach leśnych wydziela szybki odpływ falą wezbraniową i opóźniony odpływ gruntowy, zwracając uwagę, że jego natężenie związane jest z typami lasów w zlewni. W badaniach prowadzonych w małych zlewniach leśnych KOSTURKIEWICZ [1967] stwierdził, że w zlewni o przewodze siedlisk świeżych, wskaźnik zdolności retencyjnych opadów o dużej wydajności występujących po okresie suszy, był o około 30% wyższy, niż w podobnej zlewni o przewodze siedlisk wilgotnych. Jednakowe traktowanie zlewni leśnych, bez uwzględnienia różnorodności typów siedliskowych lasu, może powodować błędy w szacowaniu wielkości retencji, która jest jednym z najważniejszych składników bilansu wodnego zlewni i wskazuje na konieczność badań nad zagadnieniem retencji siedlisk leśnych.

Materiał i metody badań

Celem pracy była ocena retencji siedlisk leśnych w latach o zróżnicowanym przebiegu warunków meteorologicznych. Badania prowadzone były w Leśnictwie Marianka należącym do Leśnego Zakładu Doświadczalnego Siemianice, Akademii Rolniczej w Poznaniu. W pokrywie glebowej badanego obszaru dominują piaski i gliny piaszczyste [Operat ... 1999]. Do analizy wybrano wyniki z lat hydrologicznych 2000/2001 i 2002/2003.

Badania obejmowały między innymi: systematyczne, cotygodniowe pomiary

---

¹ Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2005–2007 jako projekt badawczy nr 2P0 6507928.

stanów wód gruntowych w 14 studzienkach założonych w reprezentatywnych transektach, oznaczenia wilgotności metodą suszarkowo-wagową na początku i końcu półroczy hydrologicznych w wybranych profilach glebowych w poszczególnych typach siedliskowych lasu oraz codzienne pomiary opadów deszczomierzem Helmana. Całkowite przyrosty retencji w glebach poszczególnych siedlisk wyznaczono jako sumę przyrostu retencji w strefie nasyconej i nienasyconej. W pracy wykorzystano również pomiary opadów atmosferycznych i temperatur powietrza wykonywane w Stacji Meteorologicznej Syców.

Wyniki

Wybrany do analizy rok 2000/2001 z sumą opadów 687 mm można zaliczyć do mokrych. Była ona o 120 mm wyższa od średniej z wielolecia (tab. 1).

Tabela 1; Table 1

Miesięczne, półroczne i roczne sumy opadów atmosferycznych i średnie temperatury powietrza oraz ich odchylenia od średniej z wielolecia 1974/75–1999/2000 w roku hydrologicznym 2000/2001 i 2002/2003

Monthly, half-year and year precipitation sums as well as average air temperatures and their deviations from multiyear average 1974/75–1999/2000 in 2000/2001 and 2002/2003 hydrological years

Miesiąc, okres Month, period	2000/2001				2002/2003			
	opad; precipitation (mm)		temperatura temperature (°C)		opad; precipitation (mm)		temperatura temperature (°C)	
	suma sum	odchylenie deviation	średnia average	odchylenie deviation	suma sum	odchylenie deviation	średnia average	odchylenie deviation
XI	57	+18	7,8	+4,3	48	+8	4,0	+0,5
XII	38	-2	2,8	+2,8	23	-18	-4,8	-4,8
I	24	-7	0,9	+1,9	38	+7	-3,2	-2,2
II	17	-8	1,1	+1,2	6	-19	-4,6	-4,5
III	46	+11	3,4	-0,4	16	-19	2,3	-1,6
IV	44	+9	8,8	+0,3	19	-16	7,1	-1,4
XI-IV	226	+20	4,1	+1,7	150	-56	0,1	-2,3
V	64	+13	15,4	+0,8	86	+35	16,0	+1,4
VI	87	+22	15,8	-1,2	30	-36	19,6	+2,5
VII	137	+55	20,4	+1,5	72	-10	20,0	+1,1
VIII	46	-23	20,5	+1,9	100	+61	20,1	+1,5
IX	108	+54	12,7	-1,4	25	-29	14,3	+0,3
X	19	-21	13,0	+3,7	41	+2	5,6	-3,7
V-X	461	+100	16,3	+0,9	354	-7	15,9	+0,5
XI-X	687	+120	10,2	+1,3	504	-63	8,0	-0,9

W półroczu zimowym suma opadów była wyższa od średniej z wielolecia dla tego okresu o 20 mm. Szczególnie mokre było półrocze letnie tego roku. Suma opa-

dów w tym półroczu wyniosła 461 mm i była wyższa od średniej z wielolecia o 100 mm.

Najwyższe miesięczne sumy opadów zaobserwowano w lipcu i wrześniu (odpowiednio 137 i 108 mm). Niedobory opadów w stosunku do średnich z wielolecia w półroczu letnim zaobserwowano jedynie w sierpniu i październiku, odpowiednio o 23 i 21 mm mniej od średniej z wielolecia. Rok 2000/2001 charakteryzował się także wyższymi od średnich temperaturami powietrza, w półroczu zimowym i letnim odpowiednio o 1,7 i 0,9°C.

Kolejny analizowany rok hydrologiczny 2002/2003 z sumą opadów wynoszącą 504 mm był rokiem średnio suchym. Znaczny niedobór opadów w stosunku do średniej z wielolecia, o ponad 50 mm, zaobserwowano w średnio suchym półroczu zimowym. W listopadzie i styczniu opady były nieznacznie wyższe od średniej z wielolecia, zaś w pozostałych miesiącach półrocza zimowego wystąpiły niedobory opadów w stosunku do średnich, wynoszące od 16 do 19 mm. Półrocze to ze średnią temperaturą powietrza o 2,3°C niższą od średniej z wielolecia było chłodne. Letnie półrocze hydrologiczne 2003 r., z sumą opadów o 7 mm niższą od średniej z wielolecia dla tego okresu, zaliczono do średnich. Okres ten charakteryzował się znacznym zróżnicowaniem miesięcznych sum opadów i ich odchyień w stosunku do średnich z wielolecia (tab. 1). Największe niedobory opadów w stosunku do średnich zaobserwowano w czerwcu (36 mm) i wrześniu (29 mm), natomiast suma opadów w sierpniu była o 61 mm wyższa od średniej z wielolecia dla tego miesiąca.

Tabela 2; Table 2

Zmiany stanów wód gruntowych (cm) w analizowanych siedliskach leśnych w poszczególnych półroczach hydrologicznych lat 2000/2001 i 2002/2003
Groundwater level changes (cm) in analysed forest habitat types in hydrological half-years of 2000/201 and 2002/2003

Rok hydrologiczny Hydrological year	Okres Period	Zmiany stanów wody gruntowej (cm) w typach siedliskowych lasu Groundwater level changes (cm) in forest habitat type					
		Olj	Lw	LMw	BMw	LMśw	BMśw
2000/2001	XI-IV	+19	+34	+42	+40	+92	+75
	V-X	-11	-19	-26	-22	-40	-42
2002/2003	XI-IV	+14	+5	+42	+42	+28	+64
	V-X	-20	-41	-52	-45	-36	-10

Objaśnienia; Exlanations:

Olj oles jesionowy; ash-alder swamp forest

Lw las wilgotny; moist broadleaved forest

LMw las mieszany wilgotny; moist mixed broadleaved forest

BMw bór mieszany wilgotny; moist mixed coniferous forest

LMśw las mieszany świeży; fresh mixed broadleaved forest

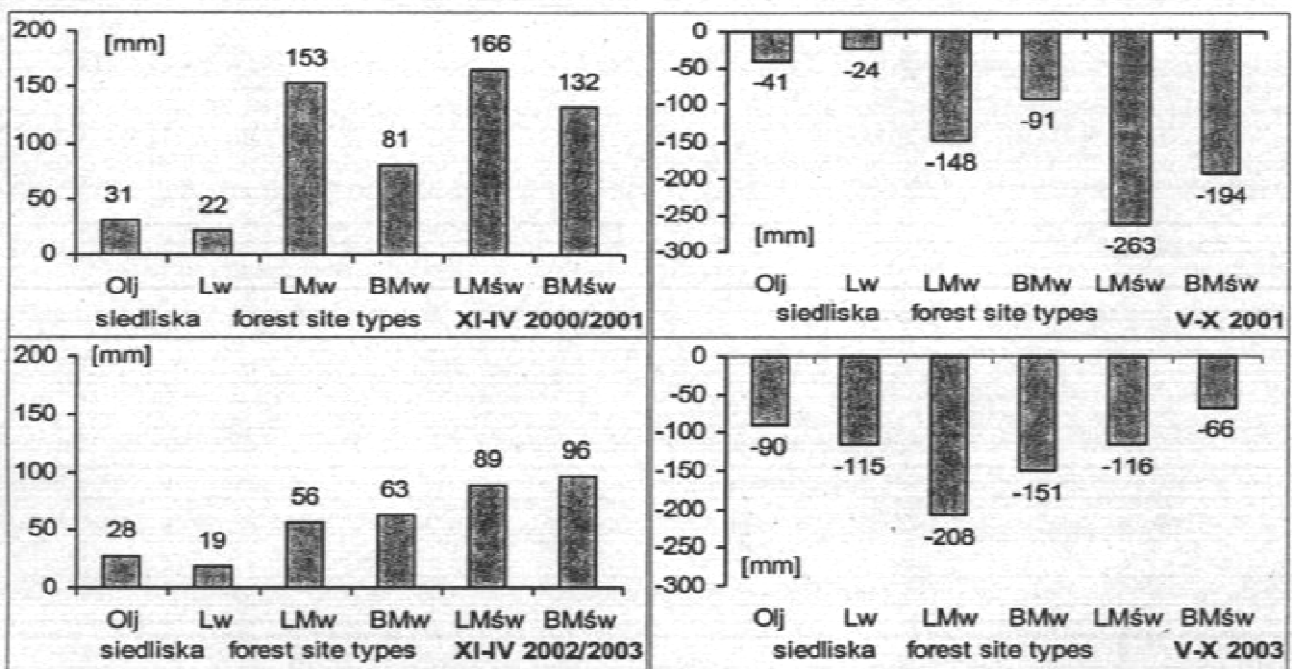
BMśw bór mieszany świeży; fresh mixed coniferous forest

W tabeli 2 przedstawiono zmiany stanów wód gruntowych, które mogą być jednym ze wskaźników zmian retencji siedlisk leśnych. Jak wynika z zamieszczonych w tabeli 2 danych, w półroczu zimowym 2000/2001 w badanych siedliskach stany wody gruntowej podniosły się. Najmniejszy przyrost stanów wód gruntowych (19 cm) wystąpił w olesie jesionowym. Nieco większy ich przyrost wystąpił w lesie wilgotnym (34 cm). W lesie mieszanym wilgotnym i borze mieszanym wilgotnym

obserwowane przyrosty stanów wody były do siebie zbliżone i wyniosły odpowiednio 42 i 40 cm. Największe przyrosty stanów wody wystąpiły w siedliskach świeżych. Wyniosły one 92 cm w lesie mieszanym świeżym i 75 cm w borze mieszanym świeżym.

W półroczu letnim 2001 mimo wysokiej sumy opadów, która była o 100 mm wyższa od średniej z wielolecia dla tego okresu, we wszystkich siedliskach stany wody gruntowej obniżyły się. Najmniej stany wody gruntowej obniżyły się w siedliskach olesu jesionowego (11 cm) i lasy wilgotnego (19 cm). W siedliskach lasu mieszanego wilgotnego zwierciadło wody gruntowej obniżyło się o 26 cm, a w borze mieszanym świeżym o 22 cm. Najwięcej wody gruntowe obniżyły się w siedliskach świeżych: o 40 cm w lesie mieszanym świeżym i 42 cm w borze mieszanym świeżym. Obniżenie się stanów wód gruntowych w tym okresie było spowodowane przede wszystkim intensywnym procesem transpiracji drzewostanów.

W półroczu zimowym 2002/2003 stany wód gruntowych we wszystkich siedliskach podniosły się. Wzrost ten, przy niższych od średniej z wielolecia opadach atmosferycznych, był nieco mniejszy niż w półroczu zimowym 2000/2001. Najmniejszy przyrost stanów wody w półroczu zimowym 2002/2003 obserwowano również w siedliskach lasu wilgotnego i olesu jesionowego, gdzie wyniósł on odpowiednio 5 i 14 cm. W siedliskach lasu i boru mieszanego wilgotnego przyrosty wyniosły 42 cm, a największy przyrost stwierdzono w borze mieszanym świeżym (64 cm).

objaśnienia jak w tabeli 2; explanations see Table 2

Rys. 1. Całkowite zmiany retencji (mm) gleb siedlisk leśnych w zimowych i letnich półroczach hydrologicznych lat 2000/2001 i 2002/2003

Fig. 1. Total soil retention changes (mm) in forest habitat types in winter and summer half-years of 2000/2001 and 2002/2003 hydrological years

W półroczu letnim 2003, w którym suma opadów była zbliżona do średniej z wielolecia (tab. 1) obserwowano obniżanie się stanów wód gruntowych. Stany wód gruntowych obniżyły się od 10 cm w borze mieszanym świeżym do 52 cm w lesie mieszanym wilgotnym.

Jak wynika z danych przedstawionych na rysunku 1 w półroczu zimowym 2000/2001 w analizowanych siedliskach leśnych zaobserwowano przyrosty retencji. Najmniejsze całkowite przyrosty retencji, podobnie jak w przypadku przyrostów stanów wody gruntowej, obserwowano w olesie jesionowym i lesie wilgotnym. Wyniosły one odpowiednio 31 i 22 mm.

W glebach pozostałych siedlisk przyrosty te były wyraźnie większe i wyniosły od 81 mm w borze mieszanym wilgotnym do 166 mm w lesie mieszanym świeżym. W półroczu letnim 2001 r. stwierdzono obniżenie się retencji we wszystkich badanych siedliskach mimo, że było to półrocze mokre, o sumie opadów o 100 mm przewyższającej wartość średnią z wielolecia dla tego okresu. Jak widać z zamieszczonych danych, spadki te były zróżnicowane w poszczególnych siedliskach. Najmniejsze zmiany retencji wystąpiły w siedliskach olesu jesionowego i lasu wilgotnego, gdzie spadki retencji wyniosły odpowiednio 41 i 24 mm. W siedliskach boru mieszanego wilgotnego spadek retencji wyniósł 91 mm, w lesie mieszanym wilgotnym 148 mm, a w borze mieszanym świeżym 194 mm. Największy spadek retencji wystąpił w lesie mieszanym świeżym, gdzie całkowita retencja obniżyła się o 263 mm. Należy podkreślić, że w półroczu tym znacznie obniżyły się także stany wód gruntowych w siedliskach lasu i boru mieszanego świeżego (tab. 2).

W kolejnym analizowanym półroczu zimowym 2002/2003, obserwowano także przyrosty retencji w glebach badanych siedlisk. Najniższe przyrosty wystąpiły również w glebach olesu jesionowego i lasu wilgotnego, gdzie wyniosły odpowiednio 28 i 19 mm (rys. 1). W siedliskach lasu mieszanego wilgotnego i boru mieszanego wilgotnego przyrosty retencji w tym okresie były około dwukrotnie większe. Wyniosły one w lesie mieszanym wilgotnym 56 mm, a w borze mieszanym wilgotnym 63 mm. Najwyższe przyrosty retencji wystąpiły w siedliskach świeżych. W lesie mieszanym świeżym przyrost wyniósł 89 mm, a w borze mieszanym świeżym 96 mm. W półroczu zimowym 2002/2003 przyrosty retencji w poszczególnych siedliskach były niższe niż w półroczu zimowym 2000/2001. Było to spowodowane niższymi od średniej z wielolecia dla tego okresu o 56 mm sumami opadów atmosferycznych (tab. 1). W półroczu letnim 2003, które było średnie pod względem sum opadów atmosferycznych, w badanych siedliskach stwierdzono obniżenie się retencji. Spadek retencji w tym okresie wyniósł od 66 mm w borze mieszanym świeżym, do 208 mm w lesie mieszanym wilgotnym. Z wyjątkiem siedlisk świeżych, spadki retencji w półroczu letnim 2003 były w poszczególnych siedliskach większe, w porównaniu z analogicznym okresem roku 2001.

Wnioski

1. Stwierdzono, że w półroczach zimowych badanych lat hydrologicznych wystąpiły przyrosty stanów wód gruntowych i całkowitej retencji siedlisk. Największe przyrosty wystąpiły w siedliskach świeżych w półroczu zimowym 2000/2001.

2. W półroczach letnich zaobserwowano obniżanie się stanów wody gruntowej i uwilgotnienia siedlisk leśnych. Spadek retencji omawianych siedlisk wystąpił zarówno w mokrym półroczu letnim 2001 roku, jak i w półroczu letnim, które było średnie pod względem sumy opadów atmosferycznych. Występowanie obniżenia się stanów wód gruntowych i retencji spowodowane było zwiększonym parowaniem terenowym w tych okresach.
3. W analizowanych latach hydrologicznych najmniejsze zmiany stanów wód gruntowych i całkowitej retencji wystąpiły w siedliskach olesu jesionowego i lasu wilgotnego. W siedliskach lasów i borów mieszanych wilgotnych i świeżych stwierdzono większe zróżnicowanie zmian retencji i stanów wód gruntowych, co wskazuje na możliwość lepszego wykorzystania zdolności retencyjnych tych siedlisk.

Literatura

- KOSTURKIEWICZ 1967. *Studia hydrologiczne w zlewni leśnej do potrzeb gospodarki wodnej*. Materiały badawcze IGW III(4).
- KOSTURKIEWICZ 1976. *Zmienność odpływów z małych zlewni o różnych stopniach lesistości*. Prace Kom. Nauk Roln. Kom. Nauk Leśn. PTPN 42: 67–73.
- KOSTURKIEWICZ A., CZOPOR S., KORYTOWSKI M., STASIK R., SZAFRAŃSKI CZ. 2002. *Odpływy i retencja siedlisk leśnych w małych zlewniach*. Roczniki AR w Poznaniu, Seria Melioracje i Inżynieria Środowiska, Poznań 342(23): 217–227.
- LEE R. 1980. *Forest Hydrology*. Columbia University Press, New York: 349 ss.
- TYSZKA J. 1995. *Rola i miejsce lasy w kształtowaniu stosunków wodnych w zlewni rzecznej*. Sylwan, Rok CXXXIX(11): 67–80.
- Operat glebowo-siedliskowy i fitosocjologiczny LZD Siemianice 1999*. Zakład Usług Ekologicznych i Urzędzeniowo Leśnych, Poznań: 194 ss.
- OSTROWSKI 1965. *Bilans wodny zlewni Sokółdy w latach 1958–1962*. Prace Stud. Kom. Inż. Gosp. Wod. PAN 7.

Słowa kluczowe: retencja, typy siedliskowe lasu, małe zlewnie

Streszczenie

Wyniki badań wskazują, że w półroczach zimowych obu badanych lat, stwierdzono przyrosty stanów wód gruntowych i całkowitej retencji siedlisk leśnych. Natomiast w półroczach letnich, na skutek intensywnego procesu ewapotranspiracji, obserwowano obniżanie się stanów wód gruntowych i retencji badanych siedlisk leśnych. Najmniejsze zmiany stanów wód gruntowych i retencji wystąpiły w siedliskach olesu jesionowego i lasu wilgotnego.

RETENTION CHANGES OF FOREST HABITATS
WITHIN THE YEARS
OF DIFFERENTIATED METEOROLOGICAL CONDITIONS

Rafał Stasik, Czesław Szafrąński, Mariusz Korytowski

Department of Land Reclamation, Environmental Development and Geodesy,
Agricultural University, Poznań

Key words: retention, forest site types, small catchment

Summary

The research results indicate groundwater level and retention increase in forest habitat types in the winter half-years. Meanwhile the decrease of groundwater levels and retention in the summer half-year was observed as a result of intensive evaporation process. The lowest groundwater level and retention changes were observed in ash-alder swamp forest, as well as in moist broadleaved forest.

Dr inż. Rafał Stasik
Katedra Melioracji, Kształtowania Środowiska i Geodezji
Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego
ul. Piątkowska 94E
61-691 POZNAŃ
e-mail: stasikr@au.poznan.pl